

Školní pedagogika

Téma 10: Příprava učitele na výuku

inspirace pro zpracování tématu

Obsah prezentace

- Vymezení tématu: Proces přípravy učitele na výuku (v kontextu práce s výukovými cíli)
- Ústřední myšlenka: - konkrétní cíl je základním východiskem při přípravě učitele na výuku
  - učitel připravuje výuku tak, aby (každý) cíl mohl být naplněn
- Další inspirace: - pojem „cíl“ má více významů (od obecných ke konkrétním)
  - oborové gramotnosti vs. klíčové kompetence
  - proces (studijní) přípravy na výuku
- Závěr: **pointa**
- Studijní literatura

} (ke zpracování v „základním“ rozsahu)

(ke zpracování v „rozšířeném“ rozsahu)

Cíle výchovy a vzdělávání je pojem relevantní na různých úrovních systému (hierarchie)

- Očekávání společnosti
- Očekávání státu ← „školský“ zákon
- Cíle vzdělávacího systému ← „Bílá kniha“
- Cíle základního školství ← RVP ZV
- Cíle školy ← ŠVP
- Cíle ročníku
- Cíle předmětu (vzdělávací oblasti)
- Cíle tematického celku
- Cíle tématu
- Cíle vyučovací jednotky (hodiny) ← příprava na hodinu
- Dílčí cíle jednotlivých částí hodiny

Výchovně-vzdělávací cíle jako nástroj učitele pro přípravu výuky

„Cíle“ jsou základní orientační složkou přípravy učitele na výuku. Pomáhají mu při výběru učiva, při plánování způsobu představení/zpracování učiva i při zpětném hodnocení „povedenosti“ vyučovací hodiny.

Při formulaci cílů se doporučuje pracovat s *taxonomiemi* cílů, které zohledňují různé úrovně náročnosti, zvláště pro různé domény učiva: kognitivní, afektivní (emoční) a konativní (psycho-motorické).

podrobněji v „základní“ studijní literatuře

Příklad axonomie kognitivních cílů (Bloom, 1956)

6. Hodnocení	obhájit, kritizovat
5. Syntéza	tvořit, řešit, předpovědět
4. Analýza	porovnat, načrtnout
3. Aplikace	zařadit, vybrat, roztrdit
2. Porozumění	popsat, shrnout
1. Znalost	vyjmenovat, nazvat

Příklad axonomie psychomotorických cílů (Dave, 1968)

5. automatizace
4. koordinace
3. zpřesňování
2. manipulace
1. imitace

Příklad axonomie afektivních cílů (Kratwohl)

5. internalizace hodnot v charakteru
4. integrování hodnot
3. oceňování hodnoty
2. reagování
1. přejímání

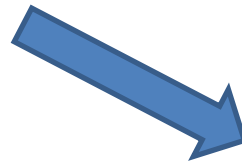
Taxonomie pomáhají učitelům formulovat cíle

- rozmanitě,
- v přirozeně se stupňující „náročnosti“,
- promyšleně v na sebe navazujících hodinách.

Taxonomie dávají smysl při čtení „odspodu“.

Základní východiska pro přípravu výuky

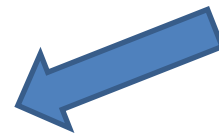
- Znalost státního (rámcového) i školního kurikula (vzdělávacího programu).
- Orientace v dostupných didaktických pomůckách (zejména v učebnicích).
- Diagnostika potřeb a možností žáků.
- Pružný časově-tematický plán učiva.
- Systematická příprava na vyučovací jednotky (uvědomění na co navazují a čemu předchází).

Tři základní kroky v přípravě:

Stanovení výukových cílů

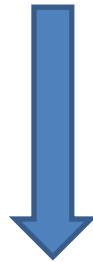
- Jde o **zamýšlený výsledek** učební činnosti, ke kterému směřuje společná práce učitele a žáků.
- Adekvátní a dobře formulovaný cíl umožňuje **lépe porozumět mechanismům**, které navozuje učitel v učebních činnostech.
- Funkční výukový cíl je formulován tak, aby bylo možno **ověřit**, zda byl splněn (měli by mu tedy rozumět i žáci).

Tři základní domény výukových cílů (Pash, 1998):
Kognitivní – vzdělávací (**vědomosti**);
Psychomotorické – výcvikové (**dovednosti**);
Afektivní – výchovné (**postoje, vlastnosti, hodnoty**).

Didaktická analýza (obsahu) učiva

Učitel myšlenkově zpracovává konkrétní učební obsah s cílem **vystihnout a využít jeho vzdělávací, výcvikovou a výchovnou hodnotu** s ohledem na didaktické (věkové i individuální) zvláštnosti svých žáků.

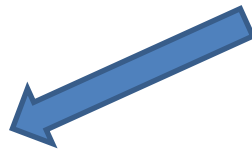

Jde v podstatě o kombinaci analýzy základních pojmů a vztahů v učivu včetně jejich logického systému (**pojmová analýza**), analýzy základních činností, které žáky přivedou k pochopení a osvojení učiva (**operační analýza**) a také analýzy výchozích i následných **mezipředmětových vazeb** v učivu.

Evaluace výuky (zpětná vazba)

Důležitou součástí přípravy na hodinu (vyučovací blok, tematický celek apod.) je promyšlený způsob **shrnutí učiva a ověření dosažení stanovených cílů výuky** (závěrečného či průběžného). Podmínkou jsou jasně určená a žákům srozumitelná kritéria pro hodnocení právě ve vztahu k jednotlivým cílům.

Neméně důležitá je následná **sebereflexe učitele** zahrnující zpětné posouzení připravené koncepce i realizace hodiny. Je vhodné znovu promyslet to, zda a případně do jaké míry bylo dosaženo stanovených cílů, popř. jak by bylo možné přípravu inovovat *pro příště*.

K ukončení předmětu „v základním rozsahu“ je žádoucí:

- interpretovat cíle výchovy a vzdělávání v kontextu různých úrovní systému
- uvést některé taxonomie (Bloom, Kratwohl a další)
a dokázat zhodnotit cíl vyučovací hodiny (zformulovat dobrý cíl)
- objasnit základní kroky postupu při přípravě na výuku

K ukončení předmětu „v rozšířeném rozsahu“, tj. ke zkoušce, je dále žádoucí:

- parafrázovat aktuální cíle výchovy a vzdělávání formulované
ve „školském“ zákoně, v „Bílé knize“, v RVP ZV
- specifikovat klíčové kompetence v kontextu kurikula
- vysvětlit postup učitele při projektování výuky

Obecné cíle vzdělávání v České republice jsou formulovány v zák. 561/2004 sb.

Obecnými cíli vzdělávání jsou zejména:

- a) rozvoj osobnosti člověka, který bude vybaven poznávacími a sociálními způsobilostmi, mravními a duchovními hodnotami pro osobní a občanský život, výkon povolání nebo pracovní činnosti, získávání informací a učení se v průběhu celého života,
- b) získání všeobecného vzdělání nebo všeobecného a odborného vzdělání,
- c) pochopení a uplatňování zásad demokracie a právního státu, základních lidských práv a svobod spolu s odpovědností a smyslem pro sociální soudržnost,
- d) pochopení a uplatňování principu rovnosti žen a mužů ve společnosti,
- e) utváření vědomí národní a státní příslušnosti a respektu k etnické, národnostní, kulturní, jazykové a náboženské identitě každého,
- f) poznání světových a evropských kulturních hodnot a tradic, pochopení a osvojení zásad a pravidel vycházejících z evropské integrace jako základu pro soužití v národním a mezinárodním měřítku,
- g) získání a uplatňování znalostí o životním prostředí a jeho ochraně vycházející ze zásad trvale udržitelného rozvoje a o bezpečnosti a ochraně zdraví.

Cíle vzdělávání formulované v *Národním programu rozvoje vzdělávání v ČR (Bílé knize)*

Cíle vzdělávání musí být odvozovány jak z individuálních, tak i společenských potřeb. Vzdělávání se nevztahuje jen k vědě a poznávání, tedy k rozvíjení rozumových schopností, ale i k osvojování si sociálních a dalších dovedností, duchovních, morálních a estetických hodnot a žádoucích vztahů k ostatním lidem i ke společnosti jako celku, k emocionálnímu a volnímu rozvoji, v neposlední řadě pak ke schopnosti uplatnit se v měnících se podmínkách zaměstnanosti a tím i trhu práce.

Vzdělávací soustava se zaměřuje na následující cíle:

- Rozvoj lidské individuality
- Zprostředkování historicky vzniklé kultury společnosti
- Výchova k ochraně životního prostředí ve smyslu zajištění udržitelného rozvoje společnosti
- Posilování soudržnosti společnosti
- Podpora demokracie a občanské společnosti
- Výchova k partnerství, spolupráci a solidaritě v evropské i globalizující se společnosti
- Zvyšování konkurenceschopnosti ekonomiky a prosperity společnosti
- Zvyšování zaměstnatelnosti

Cíle formulované v *Rámcovém vzdělávacím programu pro základní vzdělávání*

Základní vzdělávání má žákům pomoci utvářet a postupně rozvíjet klíčové kompetence a poskytnout spolehlivý základ všeobecného vzdělání orientovaného zejména na situace blízké životu a na praktické jednání. V základním vzdělávání se proto usiluje o naplňování těchto cílů:

- umožnit žákům osvojit si strategie učení a motivovat je pro celoživotní učení;
- podněcovat žáky k tvořivému myšlení, logickému uvažování a k řešení problémů;
- vést žáky k všestranné, účinné a otevřené komunikaci;
- rozvíjet u žáků schopnost spolupracovat a respektovat práci a úspěchy vlastní i druhých;
- připravovat žáky k tomu, aby se projevovali jako svébytné, svobodné a zodpovědné osobnosti, uplatňovali svá práva a naplňovali své povinnosti;
- vytvářet u žáků potřebu projevovat pozitivní city v chování, jednání a v prožívání životních situací; rozvíjet vnímavost a citlivé vztahy k lidem, prostředí i k přírodě;
- učit žáky aktivně rozvíjet a chránit fyzické, duševní a sociální zdraví a být za ně odpovědný;
- vést žáky k toleranci a ohleduplnosti k jiným lidem, jejich kulturám a duchovním hodnotám, učit je žít společně s ostatními lidmi;
- pomáhat žákům poznávat a rozvíjet vlastní schopnosti v souladu s reálnými možnostmi a uplatňovat je spolu s osvojenými vědomostmi a dovednostmi při rozhodování o vlastní životní a profesní orientaci.

Lze si klást otázku, „co je cílem vzdělávání“? tj., „Co má učitel u žáků hlavně rozvíjet“?

Oborové „gramotnosti“?

- Čtenářská gramotnost
- Matematická gramotnost
- Přírodovědná gramotnost
- Finanční gramotnost
- Informační a komunikačně-technologická gramotnost

Gramotnosti ve vzdělávání

http://www.vuppraha.cz/wp-content/uploads/2011/06/Gramotnosti_ve_vzdelavani_soubor_studii1.pdf

Nadoborové

„klíčové kompetence“?

Klíčové kompetence představují souhrn vědomostí, dovedností, schopností, postojů a hodnot důležitých pro osobní rozvoj a uplatnění každého člena společnosti.

- kompetence k učení
- kompetence k řešení problémů
- kompetence komunikativní
- kompetence sociální a personální
- kompetence občanské
- kompetence pracovní

Základní otázky při plánování výuky

- Jaké jsou cíle (očekávané výstupy) výuky?
- Co se mají žáci naučit (ověřit, rozvinout, propojit)?
- Jakým způsobem se to mají (mohou) naučit?
- Jak si ověří(m), že stanovených cílů bylo dosaženo?

Následně řešíme: časový scénář; organizační formy;
pomůcky (didaktické, individuální, kompenzační);
individuální a speciální vzdělávací potřeby.

Postup při projektování výuky

- Obsahová analýza tématu (myšlenková a pojmová mapa).
- Vymezení výukových cílů tématu.
- Didaktická analýza učiva (pojmová, operační a mezipředmětová).
- Promýšlení výukových strategií a podmínek (struktura hodiny).
- Promýšlení evaluačních nástrojů a postupů.
- Vazba obsahu hodiny na klíčové kompetence z RVP ZV (příležitosti k jejich rozvoji).
- Zohlednění individuálních a speciálních potřeb žáků (individualizace, diferenciacce, kompenzace, reedukace).

Jaké by měly cíle vyučovací hodiny být?

- Konzistentní – tzn. že nižší (bližší, konkrétnější) cíle musí směřovat k dosažení cílů vyšších
- Jednoznačné
- Přiměřené
- Kontrolovatelné – možnost ověření si, zda a na jaké úrovni bylo cíle dosaženo

„SMART“

specific
measurable
achievable
relevant
timely

„Bloomova“ taxonomie byla v 90. letech revidována a inovována.

(podrobněji k tomu studie v „rozšířené“ studijní literatuře)

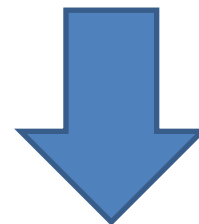
Bloomova taxonomie kognitivních cílů (1956)	
6. Hodnocení	obhájit, kritizovat
5. Syntéza	tvořit, řešit, předpovědět
4. Analýza	porovnat, načrtnout
3. Aplikace	zařadit, vybrat, roztrdit
2. Porozumění	popsat, shrnout
1. Znalost	vyjmenovat, nazvat

Bloomova taxonomie kognitivních cílů (2001)	
6. Tvořit	
5. Hodnotit	
4. Analyzovat	
5. Aplikovat	
2. Porozumět	
1. Zapamatovat si	

Struktura přípravy na výuku

Obvyklá **struktura vyučovací hodiny**:

- *úvodní část* (upoutání pozornosti žáků, seznámení s cílem či obsahem hodiny, motivace, evokace);
- *hlavní část* (zprostředkování obsahu, procvičování);
- *závěrečná část* (shrnutí učiva, dosažení cílů).

V průběhu studia na PdF MU užíváme **studijní strukturu přípravy na vyučovací hodinu** (ta je dostupná na webu *katedry primární pedagogiky – odkaz praxe*, nebo ve studijních materiálech *asistentské pedagogické praxe 2* - <https://is.muni.cz/auth/el/ped/jaro2020/IPPP10/um/>).

Hlavní pointu tohoto tématu lze shrnout takto:

Projektování výuky patří mezi nejdůležitější profesní kompetence každého učitele/učitelky. Opírá se o konkrétní edukační záměr, který dodává (učiteli, ale i žákům a jejich rodičům) jistotu, neboť v každé chvíli ví, *co dělá a proč a* je tedy na dobré cestě dovést své žáky až k úspěšnému závěru (vyučovací hodiny, tematického celku, ročníku nebo celého studia).

V tomto kontextu lze odlišit *učitele – konzumenta*, který přebírá způsoby práce pasivně od jiných učitelů či autorů učebnic, a práce je pro něj jen plněním úkolů (“odučí to svoje”), od *tvořivého učitele*, který se sám rozhoduje a svobodně vytváří spolu s kolegy (příp. se žáky) vzdělávací kurikulum (viz Pasch 1998, s. 20), výuku smysluplně realizuje, řídí a hodnotí; je schopen nejen plánovat vlastní výuku, ale také být spolutvůrcem (školního) vzdělávacího programu.

Měli bychom také mít na paměti, že současné *kurikulum je kompetenčně orientované*, což posouvá cílové zaměření základního vzdělávání výrazně ve prospěch osobnostního rozvoje žáků a důraz na osvojování kvanta vědomostí (často oborově izolovaných) nahrazuje prioritou komplexních klíčových (životních) kompetencí.

Doporučená studijní literatura

Základní

Horká, H. a kol. (2009). *Studie ze školní pedagogiky*. Brno: MU.

- minimálně kapitoly 12 a 13

Kasíková, H. (2011). Cíle vyučování. In A. Vališová & H. Kasíková (eds.), *Pedagogika pro učitele* (s. 135–142). Praha: Grada.

Maňák, J., & Janík, T. (2010). Cíle výchovy a vzdělávání. In Průcha, J. (ed.), *Pedagogická encyklopedie* (s. 132–137). Praha: Portál.

- heslo v PEN

Rozšiřující

Národní program rozvoje vzdělávání v ČR (Bílá kniha). (2001). Praha: MŠMT.

- minimálně kap. I.1 (s. 13), II.A.1 (s. 37) (dostupné on-line)

RVP ZV (2013). Dostupné z <http://www.msmt.cz/vzdelavani/zakladni-vzdelavani/upraveny-ramcovy-vzdelavaci-program-pro-zakladni-vzdelavani>.

- zejména kapitola 4

Pasch, M. et al. (1998). *Od vzdělávacího programu k vyučovací hodině*. Praha: Portál.

- zejména kapitoly 2 a 3, ale i celá první část knihy

Kalhous, Z., & Obst, O. (2002). *Školní didaktika*. Praha: Portál.

- kapitoly 3, 4, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 16, 17, 19

Trnková, K. (2002). *Příprava učitele na vyučování*. Brno: Filozofická fakulta MU.

- elektronický studijní text

Byčkovský, B., & Kotásek, J. (2004). Nová teorie klasifikování kognitivních cílů ve vzdělávání: revize Bloomovy taxonomie. *Pedagogika*, 54(3), 227–242.

- text (dostupný on-line) o návrhu změny Bloomovy taxonomie